

TEZE O LJUBAVI*

Ivan Cvitanović

LJUBAV I TRANSCENDENCIJA

U postupnosti objašnjavanja stvaralačkog procesa ljubavi trebamo početi od činjenice svoje *subjektivnosti*, izuzetnosti i neponovljivosti. To bi se, možda, moglo izkazati drukčije jednim paradoksom: moja je *osoba sva u odnosu*, koji nikada nije nešto statično, dovršeno, ograničeno, pa se zato ne može čak niti u kategorijama logike u potpunosti iskazati, već je to jedino moguće nazreti u antinomijama, koje nas uvijek zbunjuju. Zato treba reći: *O ljubavi se može govoriti samo onda kad se ima u vidu činjenica* da je ljubav posljedica slobode i ujedno dar tuđe egzistencije meni, da bi postojao, da bi kao čovjek živio. Ona je moj vlastiti izbor, a opet i upravo zato ona u sebi nosi ogromnu odgovornost. Ja sam svoju ljubav dobio od drugoga, kao što sam i svoju slobodu dobio od drugoga, a opet je i ljubav i sloboda ono što sam sam sebi poklonio!

No, uza sve to što ja „za sada” – čisto teoretski promatrano – *imam, a što nije verificirano u odnosu, to je NIŠTA!*

1. To NIŠTA nije nedostatak, već neograničena punoća koju baš zbog toga nije moguće definirati. I kao što u oceanu oblak nađe svoj odraz, tako se nekako slično i u nama stvori „robot-slika” drugoga. Tu sam ja „stvoritelj”

drugoga, iako mi je u tome drugi u mnogo čemu pomogao. No, ono što je drugi pridonio toj „robot-slici” jest samo dohvatljivo mojim osjetilima i mojim iskustvima, a ostalo sam od drugoga primio samo onoliko koliko sam već u sebi imao!

2. U slijedećem postupku, drugi mi se nude kao objekti; ja s njima mogu komunicirati preko osjetila, ali i manipulirati. Eto, već prve poteškoće i moguće stranputice. Oni mi se nude samo kao objekti i kao predmeti, ograničeni i nedorečeni, iljaštreni. I nikako, ma koliko bio moj niz pokušaja dugačak i iscrpan, ja ne mogu dohvatiti ono što je u njima transcendentno, neuhvatljivo, slobodno, subjektivno i samo njihovo.

3. Očito je da idući po gore iznesena dva antinomična puta nijednim ne mogu postići cilj: *dohvatiti transcendentnost drugoga!* Zato sam primoran na slijedeći postupak – na skok: *izbor tuđe subjektivnosti, izuzetnosti, neponovljivosti, čudesnosti, tuđeg imena...* To je višestruko stvaralački izbor koji je moguće učiniti samo iz slobode i u domeni ljubavi. Za kršćanina je tu na djelu *milost*, a svakom čovjeku barem dar i poziv što nukaju na uzvraćanje i odziv.

* Iz još neobjavljene knjige „Misterij ljubavi”

4. Taj izbor sada uključuje *tuđu slobodu*, jer ja upravo nju hoću. Ili, drukčije rečeno, ja sada sebe nudim drugome, svome izabraniku, njegovoj slobodi koju sam i sam slobodno izabrao. I u polju njegove slobode ja nalazim šansu svoje vlastite egzistencije. Diveći se čudu tuđe slobode na čiji me je izbor navela istinska ljubav, sam bivam ujedno pozivan da živim svoju vlastitu slobodu. Tu se ostvaruje prvi paradoks: *ja imam mogućnost ispunjanja svoje vlastite slobode samo u slobodi drugoga*. Slobodan čovjek u odnosu s neslobodnima sve je drugo prije negoli slobodan!

5. Sloboda drugog čovjeka nije meni ograda niti zapreka na mome vlastitom putu, kako je mislio Sartre, jer moj odnos prema njoj ne smije biti slijepi posluš, što vodi u tiranije, diktature i različite oblike otuđenja, već *poštovanje!* Iz poštovanja, a ne iz posluš, proizlazi ljubav. *Ja sada svoju slobodu darujem sebi, ja slobodu biram kao svoj oblik egzistencije*. Ne mogu izabrati slobodu ako živim među robovima, ljudima bez vlastite slobode, kukavicama i sitnim malim računčijama, pa ni onda ako ih sve *takve* ujedinem u apsolutnoj podložnosti i posluhu prema samome sebi, ili prema nekom ograničenom cilju. Moja se sloboda tada pretvara u izrabljivačku tiraniju.

6. Moja vlastita sloboda, od mene sada za mene izabrana, postaje polje u kojem ću njegovati tuđu slobodu, slobodu izabranog drugoga. Ja, *izborom subjektivnosti* drugoga, izborom njegove slobode zapravo prizivam njega, tog dosadašnjeg čudesnog stranca, na egzistenciju i stvaralačko življenje u mome vlastitom srcu.

7. Sada se zbiva *misterij ljubavi* u svoj svojoj paradoksalnosti i čudesnosti: *dvije apsolutne drugotnosti*, ostajući i dalje subjektivne, drukčije, izuzetne i nesaopćive – *bivaju međusobno povezane stvaralačkim odnosom ljubavi*. Zato ljubav *nije nivelacija*, izjednačenje, nije Plotinov *povratak* emanirane stvarnosti u Jedno, niti je to *potonuće* u Nirvanu istočnjaka, niti *rasplinutost jednog* od partnera u drugome do potpunog izjednačenja s njime. Ona je vječna nasuprotnost i takav stvaralački odnos kome se ne može niti smije sagledati kraj. Zato je u ljubavi „sagledljiva” vječna transcendencija. Zato je u ljubavi prisutan Bog. Rečeno je:

„Bog je ljubav!”

8. Iz svega gore rečenog može se vrlo lako zaključiti da je ljubav moguća samo onda gdje su u odnosu osobe sa svom svojom nepovredivošću, izuzetnošću, neponovljivošću i za mene, uvijek, drugotnošću, i da se ona događa na području *osobnog intersubjektiviteta u sferi najsvetijeg i najintimnijeg u čovjeku!*

9. Onaj koji može „*izabrati drugoga*”, koji ima dovoljno hrabrosti da se upusti u taj strašni rizik da sebe daruje drugome, samo on može ljubiti sve ljude, pa čak i neprijatelje. U 63. pjesmi u knjizi NAČELA TAOA od Lao-ce stoji napisano: „Uzvrtačaj mržnju vrlinom.” Istu misao objašnjava Konfucije riječima: „Uzvratiti zlo ljubaznošću oznaka je plemenitog karaktera.” I još tamo stoji: „Ne čini drugima ono što ne želiš da drugi učine tebi.”

Sve je ovo na tragu izbora drugoga, na tragu ljubavi prema svim ljudima, iako se razlog takve ljubavi nalazi u uzvišenosti karaktera, a ne u osnovi same ljubavi.

10. Za onoga kome je ljubav šansa transcendiranja i stvaralačkog nadilaženja, ne smiju postojati kaste niti „građani drugog reda”, niti bilo koje rasne, nacionalne, kulturne, vjerske i slične barijere. Ali, ovdje vrijedi i obrat: Gdje postoji rasna, klasna, vjerska ili bilo koja mržnja, gdje postoje građani drugog reda, tu jednostavno nema ljubavi.

AGAPE

(Metafizički karakter ljubavi)

Govoriti o ljubavi znači govoriti nerazložno, logički neuvjerljivo, iznenađujuće, drsko i izazovno i s ogromnom dozom rizika da to bude neshvaćeno. A govoriti o posebnom vidu ljubavi za koji zna kršćanstvo i naziva ga *agape*, znači *nevjerojatnu sablazan* onima koji su ukorijenjeni u religioznu stvarnost, a *ludost* onima koji poštuju samo razum i njegovu logiku.

Ipak o tome treba govoriti!

Meni se pak čini da se u svakom obliku istinske ljubavi, pa i u „najnižem”, odražuje barem u klici i agape kao stvaralački proces koji upućuje na posebnu transcendentnu stvarnost.

Kako to treba shvatiti?

Ljubav nije odgovor na konkretno, na ograničeno; a ona je ipak i „odgovor na problem ljudske egzistencije” (Fromm). Ona se ne može ograničenim nužno izazvati. Ona se uopće ne može u uzroku do kraja odrediti, jer je uvijek povezana sa slobodom. Ona je *Ni-zbog-čega* i *Ni-zašto!* Razlog svoga opstanka nema u drugome već u svojoj vlastitoj slobodi. I zato se protiv ljubavi ne može ništa iznijeti, nju se ne može opravdati ili osuditi, nju se ne može okriviti ni za što, nju se ne može mjeriti, uspoređivati niti prosuđivati. Ona je slobodna u svom unutrašnjem stavu, uvijek je sva prisutna u svom i najmanjem dijelu ili pak porivu, uvijek je nerazmjerna u želji ili iskazivanju, u primanju ili davanju. Uvijek operira s cjelinom, punoćom, slobodom, rizikom, iznenađenjem, čudom, potresom, nemirom...

Takvo paradoksalno shvaćanje ljubavi unutar kršćanstva posljedica je nekoliko ključnih kršćanskih istina vjere. Među njima se posebno ističu: Bog ljubi čovjeka NIZAŠTO, a ta ljubav prema čovjeku – agape, paradoksalna božanska ljubav, po kojoj se Bog toliko predao čovjeku i za čovjeka da je umro na križu, da bi nas uvukao u tajnu i *misterij svoje ljubavi!*

1. Ludost za pogane! Prvo što se suprotstavlja zdravom razumu kod tako shvaćene ljubavi (agape) jest činjenica da se tu *više*, bogatije, plemenitije, osobnije, punije, slobodnije... *žrtvuje za niže*, neplemenitije, siromašnije, neosobnije, zarobljenije, bolesnije i slično. To je nečuvena ludost u razini zdravorazumskog razmišljanja, to je logička apsurdnost i revolucionarna avantura ljubavi. Jedva da bi i bilo razumljivo i dopušteno da u istoj razini egzistencije netko za drugoga umre – čovjek za čovjeka, Bog za Boga – da se za njega žrtvuje, ali u različitoj razini egzistencije, da ono više umre, da se žrtvuje za niže – to je nedopustivo, to je ludost... A baš takav slučaj imamo kod agape! Ludost križa!

2. Sablazan za one koji su religiozni! Agape – je uistinu svima onima koji su istinski ukorijenjeni u religioznost – sablazan. Kategorija

mišljenja

religioznog uključuje kategorije: ovisnosti, transcendentnosti, obožavanja... a ovdje se zahtijeva nešto nečuveno. I razumljivo je da to religiozni Židovi ne mogu shvatiti, pa uzeše kamenje da ga kamenuju; usto uzvikuju: „Zbog dobrog te djela ne kamenujemo – nego zbog hule što se praviš Bogom, iako si samo čovjek” (Iv 10,33). I zanimljivo to Pismo dalje opisuje: Kaifa izjavljuje: „Bolje je da *jedan* čovjek umre mjesto naroda” (Iv 18,14). Njegovo je mišljenje još u razini religiozne svijesti. Ali sam Isus na pitanje velikog svećenika, i to pred Sinedrijem, na upit: „Dakle: ti si Sin Božji?” stvar krajnje zaoštava i odgovara: „Vi pravo velite, jesam!” (Lk 22,70). Ta njegova „*hula*” je prelila čašu gorčine protiv Isusa, što ga je poslalo u smrt na križu. Taj bijes religioznih Židova stvarno je shvatljiv kad se ima u vidu da je ovdje stvarno prekršen redoslijed vrijednosti u nečuvanim razmjerima.

Mi smatramo čovjeka na zemlji najvrednijim bićem i zahtijevamo da sve čovjeku služi. Ta u Pismu piše da je Bog čovjeku dao nalog da zemlju sebi podloži. „Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji!” (Post 1,28). Čovjek se ovdje postavlja kao cilj svih stremljenja i razvojnih trendova, a nikada ga se ne smije i ne može smatrati sredstvom.

I sad, najednom, kod ljubavi za koju hoće Krist da zavlada među ljudima, a koju mi nazivamo agape: čovjek služi prirodi, Bog služi čovjeku (Zadnja večera!). Događa se čudesni obrat. Čovjek nije više samo ono biće koje bere cvijeće da bi od njega načinio prekrasnu kitu koju će pokloniti, ukrašenu svojom ljubavi, Bogu i bližnjemu. On sada sebe nudi prirodi kao čudesan mirisni poklon ne bojeći se da će izgorjeti i nestati dragocjen, živ materijal pun ljudske ljubavi.

3. Dar više razine egzistencije. Agape ima neku čudesnu moć da onoga kome je darovana iskupi, da ga očisti i da ga uzdigne na vlastitu razinu egzistencije. Ona je u svojoj biti dar vlastite osobnosti, a po tome i dar vlastite naravi onome kome je darovana. Ipak je tu značajno da onome koga se uzljubi agapeom, *da se time njegova narav ne poništava niti mijenja.*

Čovjek koji je darom milosti Božje – agape – uzdignut na višu razinu egzistencije, na rang mogućeg komuniciranja u ljubavi-milosti s Bogom, i dalje ostaje samo čovjek, potpuno čovječan u svojoj naravi, iako njegova osobnost postaje bogatija, punija, ostvarenija zbog ostvarenog bogatstva proizišlog iz odnosa s Bogom.

Uza svu analogiju božanske ljubavi prema čovjeku i ljudske ljubavi prema prirodi, moram upozoriti i na neke bitne razlike. To možemo sagledati u jednom primjeru. Kad ljubim cvijet, ja svojom ljubavlju cvijetu omogućavam da ostane cvijetom i da u mojoj ljubavi za mene bude uzdignut na jednu višu razinu postojanja, na razinu partnerstva. Reći će se: to je samo u mašti, samo u tvojoj uobrazilji, u tvome stvaralačkom duhu. Što je taj moj voljeni cvijet samo za mene uzdignut u mojoj ljubavi na višu razinu postojanja, to ništa u stvari ne mijenja. Mehanizam je tu potpuno isti kao i u agape, u božanskoj ljubavi prema čovjeku.

Samo, kod Boga nema uobrazilje koja ujedno ne bi bila i ostvarena. I zato „božanski san” o meni biva moja realnost – moj život. Ta realnost moje uzdignute naravi po milosti, odnosno, ljubavi kojom me Bog ljubi, čini mene sposobnim da *Bogu uzvratim poljubac u razini njegova života*, da mu odgovorim na izazove koje meni upućuje i da produžim njegovo djelo među ljudima.

4. Agape – nezasluženi dar. Uz gore navedena svojstva agape ima i jedno sasvim očekivano, a to je činjenica, da je ona *nezasluženi dar*. Zato će već sv. Augustin s pravom reći: „Bože, ja te nikada ne bih tražio da me ti već nisi našao! Da me Bog voli, to nije posljedica moje veličine, niti zasluga mojih dobrih djela, već je to čisti dar božanske ljubavi. Bog me je izabrao, on me slobodno ljubi i zato sam sretan. Zato ne postoji magijska formula, niti bilo kakav obred, niti bilo kakav postupak koji Boga može prisiliti da k meni svrati, da dođe u moje srce. Ja ga samo mogu pozivati, mogu za njim čeznuti, mogu se njemu nadati... iako je i to već unaprijed i božanski dar.

5. Čovjekov odgovor na agape potpuno je slobodan. Paradoksalno zvuči da ljubav koja je

kao agape čovjeku darovana i koja čovjeka izdiže na božansku razinu djelovanja, ipak čovjeka u njegovu odgovoru na taj božanski izazov ostavlja potpuno slobodnim. Iako je agape u čovjeku refleks božanske ljubavi, ipak je ona takav odraz u kojem se *odražava i božanska sloboda*. Zato je još paradoksalnije: *čovjekov je odgovor na božansku ljubav zaslužen!*

Zato se može reći „da se Bog raduje” ljudskoj ljubavi, da za njom čezne, da je žudi i da je zato pošao na križ ne bi li je izmolio! Rečeno je: „Tako će biti veće veselje na nebu zbog jednog grešnika koji se obrati nego zbog devedeset i devet pravednika kojima ne treba obraćenja” (Lk 15,7).

6. Božji partner. Kroz agape čovjek postaje paradoksalni Božji partner. On po ljubavi ne biva samo uvučen u božanski život; on se ne utapa u panteističko sivilo Transcendentnoga; on se ne vraća u Plotinovo jedinstvo s Jednim; on ne ulazi u mir nirvane; on ne toni u apsolut... On ostaje uvijek *izvana i nasuprot*, premda je na čudesan i mističan način uvučen s Bogom u *suodnos!* Tu se ostvaruje sadržaj najljepše molitve i onda kad se u takvom susretu šuti. U tom divnom paradoksalnom odnosu ljubavi – agape – u partnerstvu s Bogom mi nikada ne možemo do kraja shvatiti tajnu Boga, štoviše, nije nam ni svaki njegov zahtjev razumljiv. I zato, tu čovjek nema drugog puta već da Bogu ponudi svoju slobodu na način da dozvoli Bogu da živi u njegovu malom ljudskom srcu. Tako čovjek *postaje bogatiji za božanski život*.

7. Obilje bogatstva – agape. I događa se nešto nečuveno. Čovjek tu „čuje neizrecive riječi koje čovjeku nije dopušteno izreći” (2 Kor 12,4). Tu čovjeka obasipa punoća unutrašnjeg bogatstva i izobilja neskrivene radosti. To je čudesna radost o kojoj pričaju mistici, koju nikada ne zaboravljaju oni koji su je barem jednom iskusili. To je ona prava radost o kojoj je sv. Franjo pričao bratu Leonu. Za takvu radost zna čovjek po Kristovu utjelovljenju.

. / .

KAKO KRŠĆANIN U KRISTU LJUBI CIJELI SVIJET?

Često kršćani znaju biti ponosni na posjedovano bogatstvo Božje ljubavi i u samozadovoljstvu isticati kako oni u Kristu ljube sav svijet.

Njima je uistinu rečeno: „Ljubite svoje neprijatelje! Činite dobro onima koji vas mrze! Blagoslivljajte one koji vas proklinju! Molite za one koji vas ogovaraju! Udarali te tko po jednom obrazu, pruži mu i drugi! Tko ti uzme ogrtač, ne brani mu ni košulje!... A od onoga koji uzima tvoje, ne traži to nazad! Kako želite da vam čine ljudi, tako činite i vi njima” (Lk 6,27–31) ili pak (Mt 5,43–48).

To što su Luka i Matej zabilježili služi stvarno na ponos čitavom čovječanstvu.

Uza sve poštovanje prema svim ljudima u kojima živi ljubav, uza sve posebno poštovanje prema Lao-ce-u i Konfuciju, koji su slično Kristu zahtijevali da se zlo, zbog kreposti, uzvratilo dobrim, meni se čini da se ovdje propovijeda i naređuje nešto nečuveno do tada u svijetu. Zahtijeva se ljubav prema neprijatelju, jer je i on moj brat, jer imamo zajedničkog Oca na nebesima čije nas sunce zajedno grije!

Neosporno je da je Kristova ljubav prema čovjeku *bogatija sadržajem* od obične ljudske ljubavi. Ne priznati to značilo bi biti slijep i u krajnjoj liniji zaniijekati *utjelovljenje!*

Sada se postavlja konkretno pitanje: da li kršćanin kad ljubi u Kristu svakog čovjeka – agape – ljubi drukčije od drugih ljudi; da li ljubi sadržajnije?

Odgovor je jako kompleksan. Opasnost prijeti ili da ponizimo ljudsku narav ili da zaniječemo utjelovljenje!

Zato bih želio u svome objašnjenju ići korak po korak.

1. stav: *Kršćanin u Kristu ljubi svijet*. Tu se ne misli na puko nasljedovanje Kristova primjera, niti samo pokoravanje naredbi Kristove ljubavi. To zapravo znači da *Krist u čovjeku i*

po čovjeku ljubi svijet. Treba ipak reći da moje sjedinjenje s Kristom nije hipostatska unija, nije utapanje moje naravi u Kristu, niti pak rasplinuće Kristove božanske naravi u meni! To je posebni *milosni* dar – posljedica kompleksne veze s Kristom u mističnom tijelu Kristovu, kako nas uči sv. Pavao.

2. stav: *Kršćanin nema nikada apsolutne sigurnosti da je u posjedu milosti*, već to prihvaća samo vjerom! To ne umanjuje njegovu veličinu, niti degradira njegovu ljubav, ali ga uvijek čini skromnim.

3. stav: *Nikada nisam baš apsolutno siguran da čak i oni koji javno ispovijedaju nevjeru – nisu u nekim svojim dobrim djelima pod utjecajem ogromne djelatne milosti*, da bi se čak moglo reći da u tom momentu djeluju u Kristu.

4. stav: Nemamo izmjerljiv, jasan, nedvoznačan i sto posto siguran *vanjski znak* kojim možemo ustanoviti da je neko djelo baš agape!

5. stav: Sada možemo izreći i ono najvažnije: agape ljudskom djelu daje stvarno božansku dimenziju, ali je ona vidljiva samo u Bogu. Mi ljudi samo posredno, preko bogatstva osobe sveca i njegovog svetačkog ozračja, nekako slutimo blizinu Boga. No, to je samo slutnja. „Po plodovima njihovim prepoznat ćete ih” – govorio je Krist.

6. stav: Smatrati sebe obraćenikom, „izabranikom”, božanski nadahnutim i zato svoja djela ili pak djela svoje sekte ili grupe, unaprijed proglašavati jedino vrijednim jest farizejski stav!

7. stav: Čovjek u milosti, ucijepljen u mistično tijelo Kristovo i ateista jednako su ljudi i zato su im – ljudski vidljivo i ljudski mjerljivo – djela ista!

8. stav: Kad kršćanin u Kristu – agape – ljubi sve ljude, on im sam ne može dati i božanski život, to može učiniti samo Krist. Ali mi nismo nikada sigurni u kojoj mjeri to Krist po nama i preko nas i čini!